



Mijlpaalactiviteit 40 jaar Natuurpunt Oost-Brabant:

Orchideeën kijken in de Snoekengracht

Zaterdagavond 7 mei 2011: Snoekengracht te Boutersem

De Snoekengracht: een groene oase en een meanderende Velpe met terug zuiver water midden in het dorp, in een netwerk van reservaten in de Velpevallei. De Snoekengracht is sinds 1976 reservaat: 35 jaar wordt dit gebied al beheerd. De pioniers van het eerste uur en een enthousiaste ploeg jongeren maken je tijdens deze mijlpaalactiviteit wegwijs in het natuurgebied en besteden aandacht aan de vele anekdotes en de geschiedenis van de vereniging die hier geschreven is.

19u00: start verschillende geleide mijlpaalwandelingen

Afspraak: NMBS-station Verrijck, Boutersem, laarzen noodzakelijk.

Gelegenheid om na te genieten bij een drankje en een vuurkorf.

Info: www.natuurpuntoostbrabant.be of natuurpunt@velpe-mene.be



Brede orchissen in de Snoekengracht. Foto Rik Convents



Het verhaal achter de Snoekengracht: vijftiendertig zomers zwoegen, zweten, genieten en geschiedenis schrijven...

In het wereldje van natuurkenners is de Snoekengracht een begrip. Nergens kan je immers zoveel brede orchissen op zo'n kleine oppervlakte zien. Nog opmerkelijker is misschien wel de betekenis van dit gebiedje in de geschiedenis van de vereniging Natuurpunt Oost-Brabant. Op weinig andere plaatsen is er namelijk zoveel pionierswerk verricht en vind je zo'n schat aan interessante verhalen over (de evolutie van) onze vereniging. De Snoekengracht is het gestolde geheugen van de beweging. Denk maar aan het gewroet en geploeter in de jaren '70; aan de ontbolstering van de bloemenrijkdom begin jaren '80; aan de aankoop van het gebied in 1987; aan het begrazingsexperiment met de shetlandponies of aan de indrukwekkende uitbreiding in het recente verleden.

Alhoewel de Snoekengracht gelukkig niet meer het enige natuurgebied is in de regio, blijft dit natuurplekje binnen afdeling Velve-Mene een bijzondere plaats innemen. Meer dan welk ander reservaat vertelt de Snoekengracht ons immers op indringende wijze de geschiedenis van het natuurbehoud, natuurbeheer en natuurbeleving in Oost-Brabant. Wat wil je ook, reeds vijftiendertig jaar zwoegen en zweten vrijwilligers om de natuur in eigen buurt in al haar glorie te laten schitteren. Vijftiendertig zomers hooibeheer lijkt het uitgelezen moment om het pionierswerk van André Roelants, Hugo Abts en Georges Buelens in hun Snoekengracht nog eens onder de loep te nemen. En wat blijkt, achter het grote verhaal ligt een schat aan straffe en kleine verhalen. En wat vooral duidelijk wordt, achter de Snoekengracht steekt veel mankracht. In dit stuk volgen alvast enkele impressies van de eerste vijftien jaren.

Van verboden toegang tot huurovereenkomst (1973-1975)

De Snoekengracht is een typisch voorbeeld van een historisch hooiland. Karakteristiek is de aaneenschakeling van kleinschalige hooilandjes. Nadat in 1966 de bewerkende boeren nog pogingen ondernamen om de percelen te ontwateren, verlaten begin jaren '70 de laatste boer en het enige nog overblijvende boerenpaard uiteindelijk de hooilanden van de Snoekengracht. Te laag rendement en te vochtig is het landbouweconomische verdict. Het duurt echter tot 1973 alvorens lokale natuurliefhebbers, waaronder André Roelants en Hugo Abts, zich echt bewust worden van de natuurwaarde van de Snoekengracht. Op dat moment ontdekt men de brede orchis en organiseert men terstond een inventarisatieweekend in het gebied. Een jaar later volgt de eerste confrontatie met de Watering. Meer concreet kwam toen de mechanische rivierruiming in zwang, waarbij alle knotwilgen op de oevers van de Velve zouden moeten wijken. Via de toenmalige gemeentesecretaris werd deze kaalslag echter afgewend. Dit eerste succesje betekende een enorme stimulans. Meer dan ooit werd het gebied binnenstebuiten gekeerd. Dit was echter geen evidentie. Het was jachtgebied met verboden toegang. "Gaston was toen jachtwachter en dat was niet gelachen. Je moest eerst kijken of Gaston op café zat vooraleer je in de Snoekengracht te wagen", zo vertelt Hugo.

Zienderogen gaat het gebied op botanisch vlak achteruit. De hooilanden verruigen en verrieten, terwijl de weidepiketten uitgroeien tot heuse wilgen. In 1975 schieten er nog hooguit zes breedbladige orchissen over en een tiental plantjes ratelaar. Kortom, er moest gehandeld worden. In datzelfde jaar worden de onderhandelingen voor een huurovereenkomst opgestart met notaris Corthouts. Uiteindelijk wordt in augustus 1975 de huurovereenkomst van 4 ha hooilanden voor een periode van 9 jaar afgerond. Een unicum, de Snoekengracht is het

eerste reservaat van de streek. "De huur zelf had ook heel wat voeten in de aarde. Eerst kwam half natuurminnend Vlaanderen er naar kijken en finaal hebben we het gehuurd met de Regionale Vereniging Natuur & Landschap, die nu Natuurpunt Oost-Brabant heet". Op dat ogenblik is de toekomst van de historische hooilanden van Verrijck dus voor minstens negen jaar veilig gesteld.

De hete zomer van 1976

Rond 21 juli werd de Snoekengracht in 1976 voor het eerst gemaaid. "Met een Renault 4 zijn we toen de maaibalk van de Universiteit van Gent gaan halen". Om meer dan één reden staat de zomer van 1976 in het geheugen van Hugo en André gegrift. "Het werk was onmenselijk". Vooreerst was het snikheet. "Om niet altijd in de hitte te zitten, zijn we een hele tijd om 5 uur 's ochtends beginnen werken. We waren trouwens verplicht om te werken met goede lichaamsbescherming tegen netels, distels en kleeftkruid. Van shorts of korte hemdsmouwen was geen sprake". Daarnaast maakten de ruigteplanten het werk enorm zwaar. Heel wat planten stonden bijna tot op manshoogte, terwijl het grote aantal netels en kleeftkruid het maaien fel bemoeilijkte. "De ene bestuurde de maaibalk, terwijl de andere er langs liep om met de steel van de riek de vallende akkerdistels of kale jonkers uit het gezicht van de bestuurder te houden. Het kleeftkruid zorgde ervoor dat het mes constant verstopt raakte". Het maaien had iets van een processie van Echternach. "Het was toen zo verruigd. Maaïen ging twee meter vooruit en één meter achteruit. Een geluk dat we dat jaar zonder brokken doorkwamen. In 1977 was het trouwens wel prijs, toen brak het mes van de maaibalk". Met de Agria-maaier werd uiteindelijk meer dan vier volle dagen gemaaid. Vervolgens werd er nog uren en dagen hooi afgedragen door een ploegje van zo'n zes mensen. "Tot 20 augustus gingen we door met het afdragen, ter vergelijking: nu wordt alles op één dag gemaaid en is de afvoerklus op anderhalve dag geklaard".

In de winter van 1976 werden tevens de knotwilgen voor het eerst aangepakt. "Van toen dateert de stommitieit om het gehakte hout op de oever van de Velve te stapelen. De wilgentakken gingen echter schieten, waardoor we jaren winterwerk hebben gehad om de wirwar terug onder controle te krijgen". Maar ook hier werd van de nood een deugd gemaakt en groeide er een mooie hakhouttraditie. "Vanaf 1976 tot begin jaren '90 zijn Hugo en ik elke zondagmiddag in het najaar tot en met Kerstmis samen in de Snoekengracht in het hout gaan werken", mijmert André. Het engagement ging echter nog een heel stuk verder. Hun ervaring met natuurbeheer én

Georges Buelens in actie. Foto Pieter Abts





Nieuws uit Velpe-Mene

fascinatie voor het Hageland dreef hen in de armen van twee andere natuurgebieden: Vorsdonkbroek en Dunbergbroek. Met de kwis 'Leven en laten leven' had André in 1977 namelijk een bosmaaier gewonnen. "Met die bosmaaier heb ik samen met Hugo gedurende de eerste vier jaren de twee belangrijkste weiden van Vorsdonkbroek gemaaid. In Dunbergbroek zijn wij op een avond ook beginnen maaien. We hebben daar echt pionierswerk verricht".

Van Velpe-actie naar orchideeënfestijn (1976-1983)

De Snoekengracht was nog maar pas reservaat of de eerste donkere wolken doemden al op. In een vlaag van nietsontziend normalisatiedenken planden de watering Velpedal en het studiebureau Belgroma de fatsoenering en rechtekking van de Velpe. In één beweging zou de levensader van het gloednieuwe natuurgebiedje afgesneden worden. Protest bleef niet uit. "Dit vormde het begin van een jarenlange strijd, waarbij keer op keer de reeds aanbestede rechttekkingswerken afgeblazen werden. De Velpe-acties groeiden uit tot een feuilleton met vele afleveringen, teveel om hier uit de doeken te doen. Dat is een boek op zich". In dit dossier bewees de prille natuurbeweging één van de eerste keren haar maatschappelijke kracht. Met visionaire denkbeelden rond duurzaam waterbeheer slaagde ze erin het enggeestige normalisatiedenken te counteren. Maar wat zeker even belangrijk is, men slaagde erin het typische kleinschalige valleilandschap van de teloorgang te behoeden. "We droomden ervan dat de Velpe zou blijven kronkelen en meanderen. We durfden zelfs niet te hopen dat de Velpe ooit weer een propere beek zou worden. Inmiddels is dat een feit. Onze dromen zijn uitgekomen. En de meanders van de Velpe zijn in Vertrijk terug vol leven. Levendiger dan ooit". Wat

hier met de Snoekengracht bekomen werd, maakte ook de tot stand koming mogelijk van een hele reeks natuurgebieden in de Velpevallei van Molensteen in Opvelp tot Hoeleden, zoals o.a. de Paddepoel en de vernatte Velpevallei in de middenloop.

Met het beheer groeide tegelijk de bloemenpracht. Vooral de pinksterbloem en koekoeksbloem kenden een massale uitbreiding. "Na een vijftal jaren beheer was de Snoekengracht, veel meer dan nu, een rode zee van koekoeksbloem". Daarnaast kenden ook de knolsteenbreek, slanke sleutelbloem, tweejarig streepzaad en knoopkruid een steile opgang. "De margriet is echter nooit doorgebroken. Tegen onze verwachtingen in, bleef het bij enkele exemplaren". De orchideeën vormen het pronkstuk van het gebied. Rond de orchideeën groeien er al snel twee klassiekers. De eerste klassieker is de orchideeënwandeling, die voor het eerst in 1977 wordt ingericht. Deze jaarlijkse avondwandeling in mei zal in de loop der tijd uitgroeien tot dé publieksactiviteit van de Snoekengracht. Van heinde en verre zakt men naar Vertrijk af om de orchideeënwælde te kunnen bewonderen en André zijn sappige verhalen te aanhoren. Een tweede klassieker is de jaarlijkse telling van de bloeiende breedbladige orchideeën. Ietwat onbesuisd begint André in 1978 de orchideeën te tellen. Jaar na jaar zal hij het in mei herhalen. De exponentieel stijgende curve van het aantal bloeiende orchideeën wordt hem echter teveel. "Op een gegeven moment werd het gewoonweg ondoenbaar. De orchideeën groeiden me letterlijk boven het hoofd. Vanaf de jaren '90 tellen Georges en ik samen". Hoe je het ook draait of keert, het is en blijft titanenwerk. Van 17 bloeiende orchideeën in 1978 is de trots van de Snoekengracht, na dertig jaar natuurbeheer, toegenomen tot bijna 6000 stuks.

Bloemenrijkdom. Foto Diane Appels



Een natuurgebied staat of valt met mensen. Om die reden is 1981 geen onbelangrijk jaar in de geschiedenis van de Snoekengracht. In dat jaar vervoegt Georges Buelens het conservatorsduo. Georges herinnert het zich als volgt: "In 1979 zijn we in Verrijk komen wonen. Hugo kende ik van een cursus natuurbeheer in de U.I.A. en hij belde me toen op. "Wij hebben hier de Snoekengracht, daar moet je eens komen kijken". "Ik was vereerd mee te mogen beheren". Vanaf dan zet Georges mee zijn schouders onder het beheer én de uitstraling van de Snoekengracht. En op wat een manier! Doorheen de tijd laat hij duizenden mensen en schoolkinderen kennis maken met de fauna en flora van het gebied. De ochtendwandeling elke laatste zondag van de maand was jarenlang een constante. Daarnaast introduceert Georges allerhande monitoringonderzoek, waarvan vooral het peilbuisonderzoek het meest in het oog springt. In het kader van dit onderzoek meet Georges nog steeds elke maand het niveau van het grondwater op, waardoor een unieke gegevensreeks is ontstaan. Dit maakt de Snoekengracht tot één van de best onderzochte gebieden van de streek.

Kaalslag of aankoop (1983-1987)

Toch heeft de toekomst van de Snoekengracht aan een zijden draadje gehangen. In begin van de jaren tachtig werd plots al het hakhout en de hoge bomen op de percelen grenzend aan de hooilanden verkocht. André en Hugo schoten in actie. "Uit vrees voor een kaalkap, konden André en ik op het laatste nippertje het hakhout en het hout van het elzenbroekbos ten persoonlijke titel opkopen. Aan de ene kant was het goed hout voor de kachel, aan de andere kant konden we aan natuurbeheer doen. Es en eik werden gespaard. Daarnaast lieten we de oude zwarte elzenbossen, die in de periode 1919-1930 geplant waren, staan. Op dit ogenblik zijn het nog de enige echte oude elzenbossen in het gebied", vertelt Hugo. Achteraf bleek deze demarche een meesterzet. Het was de opstap voor de latere aankoop van de Snoekengracht.

In 1987 kwamen de beheerde hooilanden en elzenbroekbossen, in totaal zo'n 10 hectare, te koop. Om twee redenen was de aankoop geen sinecure. Vooreerst liep de koop zelf bijna mis. "De aankoop zat al in een vergevorderd stadium, toen de plaatselijke jager ons voor de keuze stelde: ofwel een akkoord, ofwel geen koop. Toen hebben we een afspraak gemaakt met de jagers. Gedurende tien jaar zou in het gebied vier maal per jaar gejaagd mogen worden. Zonder die afspraak zou de aankoop nog op het laatste nippertje misgelopen zijn". De goede vrede was bewaard, de koop kon doorgaan. Nu moest echter een tweede klip omzeild worden, namelijk de geldkwestie. In een totaal andere context dan vandaag moest snel een hele som geld op tafel gelegd worden. "Toen was het nog aankopen zonder subsidie. We moesten zelf instaan voor bijna de gehele financiering. De toenmalige voorzitter van Natuur & Landschap en andere leden van het team hebben zelf elk een bedrag van 200.000 BF als gift ingebracht. Daarnaast zorgde de gemeente voor eenzelfde bedrag als subsidie en konden we een beroep doen op een inbreng van het Wereldnatuurfonds en het Natuurfonds Hageland. We hebben enorm hard moeten werken om het hele bedrag bij elkaar te brengen. Maar desalniettemin zijn we achteraf ongelooflijk blij dat we het risico toch hebben durven nemen".

Groei (1990...)

Sinds 1987 is de Snoekengracht in eigendom van Natuurpunt. Natuur & Landschap startte halverwege de jaren tachtig het aankopen van natuurgebieden. Het Natuurfonds Hageland, een samenwerking tussen Natuur & Landschap en Natuurreservaten (voorloper van Natuurpunt), werd opgericht in 1983.



Foto Rik Convents

De eerste aankoop gebeurde in 1986 in Vorsdonkbroek. Hierna evolueerde het verwerven van terreinen snel tot de topprioriteit van de vereniging. Het doel was tweeledig: iedere gemeente zijn reservaat, iedere gemeente zijn kern van mensen. Het resultaat is gekend. De Snoekengracht is in omvang sterk gegroeid en de regio ligt bezaaid met mooie natuurepaleis.

Het beheer van de Snoekengracht was lange tijd meer van hetzelfde. In de zomer hooien, in de winter hakhout kappen. Deze beheerstraditie werd in 1990 danig verstoord. Begrazing was de nieuwe beheershype. Niet schuw voor enige vernieuwing, sprong het conservatorstrio naarstig mee op deze trein. Pony's konden immers een oplossing bieden voor het beheer van bepaalde percelen. In mei 1990 werden drie shetlandponies uitgelaten in een deel van de Snoekengracht.

Een hele prestatie, een heel team (2005)

Naar aanleiding van 40 jaar Natuurpunt Oost-Brabant, vroeger Natuur & Landschap, is het gepast stil te staan bij het verleden. Maar we leven niet in het verleden. De Snoekengracht is sterk veranderd. Het kleine hooilandencomplex van 4 ha is uitgegroeid tot een middelgroot gebied, terwijl het pionierstrio doorheen de jaren het gezelschap heeft gekregen van vele geëngageerde vrijwilligers. Vandaag staat de Snoekengracht voor een heel team!

Op zaterdag 7 mei om 19u00 nodigen André, Hugo, Georges, Luc, Pieter, André, Luc, Robin, Roald en Gert je uit op de mijlpaalactiviteit 'Orchideeën kijken in de Snoekengracht'. Kom zeker genieten van de impressionante bloemenpracht, het is de moeite!

Voor meer informatie, zie www.natuurpunttoostbrabant.be of natuurpunt@velpe-mene.be.

Koen Abts